

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 4, p. 43-61, August 2012

HALİDE EDİP'İN YEDİGÜN DERGİSİNDEKİ YAZILARINDA KADINA BAKIŞI

*THE VIEW OF HALİDE EDİP ON WOMAN IN HER WRITINGS PUBLISHED BY
YEDİGÜN*

Yunus BİLGE

Fatih Üniversitesi

Abstract

Halide Edip Adıvar mentions “woman” in most of her works. She fervently advocates the idea that women should work and receive a better education. She is also of the opinion that women are neither men’s toys nor their sex objects. She always wants to see women as individuals aware of their rights and to have them active roles in society. She regards women as a “woman”, who retains her dignity as long as she knows how to share, but not a “female”. There are various woman characters in her works; “the enlightened woman” and “the ideal woman” who are welcomed, “the no name woman”, “the ignorant woman”, “the impersonator” and “the female woman” who aren’t welcomed at all. In her works, while she tends to criticize the characters who she doesn’t approve of, she holds the ones, who she welcomes, in high regard. The aim of this article is to analyze Halide Edip’s writing published by *Yedigün* and examine her view of women. In order to achieve this aim, we are going to quote some passages from the aforementioned writing and scrutinize her view of women using these extractions.

Keywords: Halide Edip Adıvar, *Yedigün*, woman

Öz

Halide Edip Adıvar, hemen hemen bütün eserlerinde “kadın”dan söz etmiştir. Kadının çalışması ve eğitimi konusuna değinmiş, bu konuların savunucusu olmuştur. Kadının, erkeğin zevklerinin bir nesnesi olmadığını ileri sürmüştür. Kadını sosyal figür, kendi hayatının sahibi ve sorumlusu, bağımsız ve irade sahibi olarak görmek istemiştir. O, severken yüceleşen, paylaşırken

çoğalan fakat asla bir dişi değil de “kadın” olmayı telkin etmiştir. Onun yazılarında değişik kadın tipleri kendini göstermektedir. Bunlar arasında “aydın kadın” ve “ideal kadın” gibi olumlu tiplerle “kimliksiz kadın”, “cahil kadın”, “taklitçi kadın” ve “dişi kadın” gibi olumsuz tipler öne çıkmaktadır. Yazar bu tiplerin özelliklerini sıraladığı yazılarında, olumsuz tipleri yererken olumlu tipleri yüceltir. Bu makalede yazarın *Yedigün* dergisinde yazdığı yazılar incelenecek, bu bağlamda kadına bakışının izleri sürülecektir. Bu yapılırken söz konusu yazılardan ipucu niteliğindeki bölümler alıntılanacak, açıklamalar bu alıntılarla desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip, *Yedigün* dergisi, kadın

Giriş:

Halide Edip, çeşitli dergilerde çıkan inceleme ve hikâyeleriyle adını duyurmaya başlamış; sonraları romanlarıyla ününü artırmıştır. Romanlarında ilk başta aşk temasını, kadın psikolojisini ele almıştır. Sonra Türkçülük, milliyetçilik ve memleketçilik konularına yönelmiştir. Romanlarında belirli kadın tiplerini ön plana çıkarmıştır. Bunlar idealize edilmiş, güçlü kadın tipleridir. Yazar, eserlerinde bu tipleri bütün yönleriyle yansıtmıştır.

1980 sonrasında feminist hareketin etkinliğini artırmasıyla Halide Edip'in ismi yeniden yoğun olarak anılmaya başlanmıştır. Eserlerinde çerçevesini çizdiği “ideal kadın” tipiyle kendi yaşamının özdeşlikler taşıması, onu kadın hareketinin simgelerinden biri hâline getirmiştir. Yazarın simge hâline gelmesini sağlayan görüşleri, romanlarının dışındaki yazılarına da yansımıştır. Örneğin, *Yedigün* dergisinde yayımlanan yazılarında, yazarın romanlarında sergilediği bakış açısının izlerine rastlamak mümkündür.

Bu makalede Halide Edip'in *Yedigün* dergisinde 3 Haziran 1936 ile 17 I. Teşrin 1939'a kadarki dönemde yayımlanan 39 yazısı incelenmiştir. Bu yazıların bir kısmı yazarın Fransa, İspanya, Hindistan gibi yerlere yaptığı geziler sırasındaki gözlemlerini, oralarda seyrettiği oyunlarla eleştirilerini ve gezdiği yerlerde katıldığı sanat etkinlikleri hakkındaki yorumlarını içermektedir. İncelenen yazılarda İstanbul'un mesire yerleri ve arka sokaklarıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. *Yedigün*'de yayımlanan diğer yazılar ise eser eleştirilerini, sanat akımları hakkındaki değerlendirmeleri, anıları, yazarın çeşitli konular hakkındaki yorumlarını içermektedir.

Bu makalede *Yedigün* dergisinde yayımlanan yazılardan hareketle Halide Edip'in kadına bakışının izleri sürülmüştür. Bu yazılar, yayımlanma sırasına göre ele alınmıştır.

Halide Edip'in, *Yedigün* Dergisindeki Yazılarında Kadına Bakışı

Yazarın *Yedigün* dergisinde “Halide Edip” imzasıyla yayımlanan yazılarının 19'unda “kadın” konusuyla ilgili vurgular vardır. Bu makaledeki başlıklar, incelenen yazılarda öne çıkan vurgular dikkate alınarak belirlenmiştir. Benzer vurguların yapıldığı yazılar saptanmıştır. Bununla birlikte, yazılarda vurgulanan diğer unsurlara da değinilmiştir.

Kadın-Erkek Eşitliği

*Harabeler Arasında*¹ adlı yazısında Halide Edip'in kadın erkek eşitliğine yönelik düşüncelerinin ipuçları bulunmaktadır. Yazar söz konusu yazıda şöyle demektedir:

¹ Halide Edip, “Harabeler Arasında”, *Yedigün*, S: 169, 3 Haziran 1936, s. 8

“Bir Amerikalı kız tanırım. Annesi onu Avrupa’ya götürürken her zaman aynı şartı koşar: ‘Gidiyorsan bu sefer müze, harabe gezmek yok ha!’ Eski şeylerle sırf eskidir diye alakadar olmayı ben de anlamam. Fakat bazen onların arasında bugünün, hatta yarının insaniyetini ifade eden öyle şaheserler bulunuyor ki bu yerleri arada ziyaret etmeye değiyor.”²

Yazar bu yazısında Batılı kadınların yaşamından bir kesit sunmuştur. Bir anne ile kızın diyaloguna yer vererek kendi bilinçaltını deşifre etmiştir. Konu gezidir. Geleneksel yapıda, kadının tek başına veya yanında yakını olan bir erkek bulunmadan uzak yerlere gitmesi, hele de kıtalar arası yolculuk yapması söz konusu bile edilemezdi. Yani kadın ile erkek arasında özellikle “seyahat hürriyeti” bakımından bir eşitsizlik söz konusuydu. Oysa onun bu yazıda sözünü ettiği kız, kıtalar arası yolculuk yapacaktır. Halide Edip, söz konusu yazıda ele aldığı konu ne olursa olsun, bu iki kadının yaşamından bir kesit sunarak bu kesiti kendi görüşlerini açıklamak için zemin olarak kullanmıştır. Hem Batının birey olabilmiş, erkeğe muhtaç olmayan, kendi başına hareket edebilen kadın tipine atıf yapmış hem de bu kişileri tanıdığını söyleyerek onların yaşam tarzı ile kendi görüşleri arasında bir bağ kurmuştur. Seyahat özgürlüğü bağlamında “kadın-erkek eşitliği”ni öne çıkarmıştır. Bu vurgudan hareketle Halide Edip’in her alanda kadın-erkek eşitliğini savunduğu söylenebilir. Zaten bu satırlar 1936’da kaleme alınmıştır. Söz konusu dönemde kadın-erkek eşitliği adına birçok düzenleme yapılmıştır. Kadınlar da toplumsal yaşamda ve kamusal alanda erkeklerle bir arada görünür olmaya, erkeklerin sahip oldukları pek çok haktan yararlanmaya başlamışlardır. Zaten “bir kadın” olarak Halide Edip, bu yazının devamında Fransa’daki gözlemlerinden de söz etmektedir. Yani yazar, savunduklarını yaşamaktadır.

Ayrıca Halide Edip, söz konusu yazıda bir görüşü anlatmaya başlamadan önce kadınların kahramanı olduğu bir olayı örnek vererek algıda seçicilik de yapmıştır.

Kadının Eğitimi

Halide Edip, *Harabeler Arasında*³ adlı yazısında Fransa’daki Baux Kalesi’ni gezerken orayı gezmeye gelen kızılı erkekli başka gruplardan da söz etmekte,

“Kız erkek bu taze yüzler hep kaleye çevrilmiş, berrak gözlerde derin bir alaka var.”⁴

demektedir. Bu ifadelerde Fransız gençlerinin kendi tarihlerine olan ilgisi yansıtılsa da öne çıkan vurgu kızılı erkekli grupların birlikte gezi yapmasıdır. Halide Edip, seçtiği kelimelerle, onların durumunu betimlemenin yanı sıra, kendisinin de bu manzarayı görmekten duyduğu memnuniyeti yansıtmaktadır. Çünkü Halide Edip’in kafasındaki toplumsal yaşam modelinde eski ve geleneksel olan değil, yeni ve geleceğe de kalacak olan değerler sistemi etkindir. Bu bağlamda kadın ve erkeğin toplumda yan yana, iç içe olması söz konusudur. Bunun ilk aşaması da kadının eğitilmesidir. Kadın, erkekle aynı şartlarda ve aynı ortamda eğitilmelidir. Toplumsal yaşamda da birlikte rol almalıdır. Özellikle millî bilinç, eğitim yoluyla kadınlara da kazandırılmalıdır. Mutlu bir toplumsal yapının ortaya çıkması, kadının eğitilmesine bağlıdır. Söz konusu yazısından hareketle yazarın “karma eğitim”den yana olduğu söylenebilir.

² Agm, s. 8

³ Agm, s. 8

⁴ Agm, s. 8

“Dişi” Kadın

Halide Edip *Kertenkelelerle Muharebe*⁵ adlı yazısında Çek yazar Karel Çapek'in aynı adlı eserinin eleştirisini yapar. Bu eserin konusunu anlatırken şu satırlara yer verir:

*“Gel zaman git zaman, fen ve ilim adamları kertenkelelerle alakadar oluyorlar, onları derinden derine tetkik ediyor, onların bünyeleri, ruhiyatları hakkında fennî raporlar neşrediyorlar. Bir kadın âlim 'kertenkelelerde cinsî münasebet' diye bir tetkik yapıyor. Yüzü güzel, akli sıfır derecede bir sinema yıldızı bile şöhret olmak için, kertenkelelerle münasebete girişiyor.”*⁶

Halide Edip bu satırları, eleştirisini yaptığı eserin konusunu yansıtmak için kaleme almıştır. Ancak konuyla ilgili değişik yorumlar yapmaktadır. Bu yorumlarında söz konusu eserde geçen iki kadın tipine odaklanmaktadır. Bunlar, “âlim/aydın kadın” ve “aptal/dişi kadın” tipleridir. Halide Edip, “âlim/aydın kadın” tipi ile ilgili bir sıfat kullanmazken “aptal/dişi kadın” tipi ile ilgili “yüzü güzel, akli sıfır derecede” nitelemesini yapmaktadır. Kadının, aklıyla öne çıkması gerektiğini hissettirmektedir. “Güzelliğinden” ve “dişiliğinden” başka sermayesi olmayan kadına ise ağır bir nitelirmede bulunmaktadır. Çünkü “güzellik” ve “dişilik” bir kadının başka bir kadında arayacağı nitelikler değildir. Halide Edip, bir kadında kendi cinsini yüceltecek değerleri armaktadır. “Güzellik” ve “dişilik” ise bir erkeğin, kadında arayacağı niteliklerdir. Hele geleneksel erkek tipi, kadını özellikle bu özellikleriyle yüceltir. Bu tipleri eserine koyan Karel Çapek'tir. Ancak, Halide Edip bu eseri zemin olarak kullanarak kadına bakışını yansıtmaktadır.

Kadında Millî Duyarlılık

Halide Edip *Bir Yaşıma Daha Girdim*⁷ adlı yazısında, yaşadığı dönemde çocukların doğum gününün nasıl belirlendiğine ilişkin ayrıntılara yer verir. Anı niteliği taşıyan bu metinde yazar şöyle der:

“Her ailenin hayatına karışmış millî veyahut dünya vak'aları vardır. Bizim şimdi en yaşlımız olmak itibarıyla ablamın doğum tarihi mühimdir. Mithat Paşa'nın öldürüldüğü akşam, yedi günlük imiş. Bunu tespit için büyük ninem çalgı ve çengi getirtmiş. Fakat büyük babam küplere binmiş. 'Kadın, dünya kan ağlıyor, sen çengi çalgı getirtiyorsun' demiş. Büyük ninem derdi ki: 'O gece bana zehir oldu. Misafirler eğlenirken ben mütemadiyen selamlık kapısına gidiyor, efendiye laf anlatmaya çalışıyordum.”

Yazısının devamında yazar bu olayı şu şekilde yorumlar:

*“Bu vak'a bana kadınlarımızın yarım asır içinde nasıl değişmiş olduklarını da ispat eder. Büyük annem okumaya merakı olan bir dayının sayesinde zamanın kadınlarına çok faik bir tahsil almıştı. Hem okur hem yazar hem de şiir bile yazardı. Fakat ona rağmen, demek tahsil görmüş bir kadın bile o devirde memleketin millî matemi veyahut sevinci ile pek alakadar değilmiş. Bu bana şimdiki Türk kadınına, hatta Anadolu'nun okumak, yazmak bilmeyen rençber kadınına düşündürür.”*⁸

“Kadın” a bakışına yönelik önemli ayrıntılar içeren bu satırlarda Halide Edip'in birkaç noktaya dikkatleri çektiğini görülmektedir. Öncelikle yazıda sözü edilen “büyük anne” tipi önemlidir. Yazarın büyük annesi Cumhuriyet öncesi dönemde sıkça karşılaştığımız “iyi eş-iyi anne-iyi Müslüman” kadın tipini yansıtır. Bu kadın, Fatma Aliye örneğinde olduğu gibi, evin erkek çocuklarına yönelik eğitim programından dolayı olarak yararlanmıştı. Onun

⁵ Halide Edip, “Kertenkelelerle Muharebe”, *Yedigün*, S: 210, 17 Mart 1937, s. 9

⁶ *Agm*, s. 9

⁷ Halide Edip, “Bir Yaşıma Daha Girdim”, *Yedigün*, S: 211, 24 Mart 1937, s. 6

⁸ *Agm*, s. 6

eğitimi için özel bir çaba gösterilmezken o, erkek kardeşine sunulan imkânları değerlendirerek kendini yetiştirmiştir.

Diğer önemli nokta, “millî duyarlılık” meselesidir. Halide Edip, büyük annesinin eğitilmiş olduğu hâlde, Mithat Paşa’nın ölümü gibi, o zaman için millî kabul edilen konuya duyarsız kaldığını, bunun da bir eksiklik olduğunu söylemektedir. Halide Edip’in Kurtuluş Savaşı macerası ve bu bağlamda yazdığı eserler dikkate alınacak olursa o, “ideal kadın” tipini öne çıkarmıştır. Ancak büyük annesi bu ideal kadın tipine tam olarak uymamaktadır. Çünkü bu büyük anne tipi, kendi çocuğunu, bir “Türk büyüğü” olan Mithat Paşa’ya tercih etmiştir. Oysa bu durum, bir “iyi anne ve iyi eş” açısından oldukça doğaldır.

Bu satırlarda dikkatimizi çeken diğer nokta “kadın-erkek ilişkileri”dir. Büyük annesi bağlamında yazar, aile içi rolleri gündeme getirmektedir. Onun ailesinde, dolayısıyla Osmanlı toplumunda, son sözü söyleyen erkektir. Kadın, “iyi eş” olmak zorunda ve davranışlarını erkeğe kabul ettirmek zorundadır. İlginçtir ki kadını savunması beklenen yazar burada erkeğe hak vermektedir. Çünkü erkek, millî meseleyi öncelemektedir. Burada Halide Edip’in ideal kadın tipini savunmak adına, doğallıktan uzaklaştığı görülmektedir. Ayrıca bu satırlardan hareketle Halide Edip’in “iyi eş-iyi anne-iyi Müslüman” kadın tipini yeterli görmediği, kadının millî duyarlılığa da sahip olmasını istediği söylenebilir. Zira Halide Edip romanlarında da “iyi eş, iyi anne, iyi Müslüman” kadın tipinin yanında “iyi arkadaş” ve “millî meselelere duyarlı” kadın tiplerini de işlemiştir. Yazar bu yazısında ayrıca, Türk kadınındaki değişim ve gelişimden söz etmektedir. Bu değişim ve gelişimde özellikle “millî duyarlılık” meselesiyle ilgilidir.

Bu satırlarda dikkati çeken noktalardan bir diğeri ise “Anadolu kadını”dır. Yazar o dönemde Anadolu’da yaşayan kadının çiftçilik yaptığını, okuryazar olmadığını dile getirmektedir. Onların da eğitilmesi, okuryazar hâline getirilmesi gerektiğini sezdirmektedir. Çünkü o, ideal kadını savunmaktadır. Eğitilmiş olması, okuması, araştırması, sorgulaması, millî konuları bireysel konulardan üstün tutması, başka kadınların sorunlarına karşı da duyarlı olması hep bu ideal kadının özellikleri arasındadır. Tabii bütün bunları bu şekilde ortaya koymak “aydın kadın” tipinin bir özelliğidir. Dolayısıyla Halide Edip kendi şahsında “aydın kadın” tipini ortaya koymaktadır.

Halide Edip *Zaman Adamı... Zamane Adamı...*⁹ adlı yazısında şöyle der:

*“Zaman adamı nedir? Hayatın tekâmül ettiğini, insan ihtiyaçlarının değiştiğini idrak eden adam. Bugünün maşeri tarih yürüyüşünde, hayat savaşında geri kalmamak, ayak altında ezilmemek için, milletine yahut dünyaya yol gösteren büyük sima.”*¹⁰

Bu satırlarda yazarın, *Bir Yaşıma Daha Girdim* yazısında olduğu gibi, “ideal kadın”ın temel özellikleri arasında “millî duyarlılığa sahip olmayı” özellikle öne çıkardığı görülmektedir. Yazar, devam eden satırlarda:

“Zamane adamı nedir? Bunların çeşidi boldur ki saymakla bitmez. Başlıca üç nevini alalım: 1- Saçını eflatuna boyamak, gözüne yapma kirpik takmak gibi müfrit moda müptelası kadınlar. 2- Sırf menfaat veyahut zaruretle muhitine uymaya çalışan adam. 3- Nazarı dikkati

⁹ Halide Edip, “Zaman Adamı... Zamane Adamı...”, *Yedigün*, S: 213, 7 Nisan 1937, s. 13

¹⁰ *Agm*, s. 13

celbetmek, ismini gazetelerde görmek için hokkabazlığı, her türlü mübalağalı hareketi yapmaya kalkışan adam.”¹¹

demektedir. Yazarın “zamane adamı”nı sınıflandırırken verdiği ilk örnek, kadınlı ilgilidir. Modadan etkilenerek aşırı tavırlar içinde olan, tüketici konumunda kalan, bir şey üretmeyen “taklitçi kadın” ve “süs bebek-dişi kadın” tipinden söz etmektedir. Yazar, *Kertenkelelerle Muharebe* adlı yazısında olduğu gibi, güzelliğinden başka sermayesi olmayan “süs bebek-dişi kadın” ve “taklitçi kadın” tipini burada da eleştirmektedir. Bu kadın tipi Tanzimat’tan beri romanlarda işlenen geleneksel alafanga erkek tiplerini andırmaktadır.

Yazar “zamane adamı” sınıflamasında ikinci, özellikle de üçüncü sıraya koyduğu tipler hakkındaki görüşlerini ise yazının devamında çok net olarak şu şekilde açıklamaktadır:

“Çocuklarımızı zaman adamı olarak yetiştirmeye çalışınız fakat her ne pahasına olursa olsun bu üçüncü çeşit zamane adamı olmaktan men ediniz. ... Onlara deyin ki acayıplık yaparak şöhret kazanmak imkânı artık kalmadı. Acayıplığın her nevi yapıldı ve dünyada acayıplıkla şöhret alanların sayısı o kadar arttı ki şimdi şöhret olabilmek için bir çare kaldı: Tabii ve alelade olmak!”¹²

Yazarın bu satırlarda “zaman adamı” kavramına olumlu, “zamane adamı” kavramına ise olumsuz bir gönderge yüklediği açıktır. Kadınlar bağlamında düşünüldüğünde, onun bu açıklamasında kadınlara “abartıdan, acayıplıktan ve şöhret sevdasından” uzak durmaları gerektiğini salık verdiği söylenebilir. O, bütün bunlar yerine, “zaman adamı” olmayı önermektedir. Bu önerisinde de “millî duyarlılık” meselesini vurgulamaktadır. Yazar zaten kendi yaşamında bu duyarlılığı göstermiştir.

Kadın ve Cinsellik

Halide Edip *Zoika'nın Apartmanı*¹³ adlı yazısında Rus yazar Bolgakov tarafından yazılan ve Pariste’te Vieux Colombier tiyatrosunda sahnelenen oyunu konu etmiştir. Oyunda Zoika, görünüşte terzihane işleten bir kadındır. Ama aslında o, dükkânında genç mankenleri pazarlar. Halide Edip, Zoika’yı şöyle yansıtır:

“Zoika, ahlak ve hayat kıymetlerini iğrenç ticaretine göre tasnif eden ve dünyanın her büyük şehrinde tesadüf edilen umumi bir örnektir.”¹⁴

Halide Edip, bir tiyatro eserindeki kahramandan yola çıkarak kadına yönelik yorumlar yapmaktadır. Öncelikle, kadını cinsel bir meta olarak gören anlayışı “iğrenç” bulduğunu söylemektedir. Çünkü Halide Edip’e göre kadın, erkelerin cinsel zevklerini tatmin etmekle görevli bir nesne değil, yüce değerler peşinde koşan bir etken öznedir. İlginçtir ki yazarın “iğrenç” olarak nitelendirdiği eylemi gerçekleştiren Zoika da bir kadındır. Ancak bu kadın tipini yaratan, eserin yazarı Bolgakov’dur. Zoika’dan hareketle kadının cinsel meta olarak kullanılmasının dünyada çok yaygın olduğunu söyleyen ve bu durumu şiddetle eleştiren ise Halide Edip’tir.

Kadının Sosyal Statüsü

*Topkapı Nümune Bağları Yolunda Çingeneler*¹⁵ adlı yazısında Halide Edip’in bilinçaltına yönelik önemli ipuçlarına rastlanabilir. Yazar, Topkapı’dan Numune bağlarına doğru giderken yolda gördüğü çingenelerden söz eder. Bir yerde şu betimlemeleri yapar:

¹¹ *Agm*, s. 13

¹² *Agm*, s. 13

¹³ Halide Edip, “Zoika’nın Apartmanı”, *Yedigün*, S: 218, 12 Mayıs 1937, s. 9

¹⁴ *Agm*, s. 9

¹⁵ Halide Edip, “Topkapı Numune Bağları Yolunda Çingeneler”, *Yedigün*, S: 224, 23 Haziran 1937, s. 6

“Beş, daha doğrusu beş buçuk Çingene kızı idiler. ... Birincisi -en uzun boylusu ve yaşlısı- yirmi beş yaşlarında var. Arkasında siyahı yeşil olmuş bir yeldirme, başında kenarı sulu, beyazı krem olmuş bir tülbent başörtü. Yüzü çiçek bozuğu, yanakları çökük. Kucağında ‘buçuk’ dediğim el kadar bir Çingene yavrusu. Kafası çatkılı, burun deliklerinden iki sümük yolu ağzına iniyor, gözleri bir maymunun yavrusu gibi birbirine bitişik. Yanaklarında yer yer kirle karışmış gözyaşı izleri.”¹⁶

Yazar kendisi de bir kadın olduğu hâlde bu metinde başka bir kadını anlatırken Robin Lakoff’un “kibarlık ilkleri” olarak adlandırdığı edimbilimsel kurallara pek de uygun olmayan bir dil kullanmıştır. Alıntılanan metinde, söz konusu kızların “çingene” olduğunu iki kez, “kirlili” olduğunu doğrudan ve dolaylı şekilde tam dört kez vurgulamıştır. Kadının çocuğuna ise ‘buçuk’ demiş, bununla da yetinmeyip onu “maymun”a benzetmiştir. Çünkü bu yazıdaki “çingeneler” sanki Halide Edip’in inşa etmeye çalıştığı “ideal kadın heykeli”ni lekelemektedirler. Çalgı çalıp göbek atmakta, bir tür dilencilikle geçimlerini sağlamaktadırlar. Eğitimsizdirler, geçerli bir meslekleri yoktur. Yani “toplumsal statüleri” düşüktür. Kadını ve kadınlığı temsil etme liyakatini taşımamaktadırlar. Halide Edip de sanki onlardan intikam almaktadır. Çünkü yazar, kadının toplumsal statüsünün yüksek olmasını istemektedir. İdealize ettiği kadın tipine uymayan kişileri eleştirmektedir. Bu yüzden *Bir Yaşıma Daha Girdim* yazısında kendi büyük annesini de eleştirmiştir.

Yazıda dikkatleri çeken başka bir nokta da “maymun” benzetmesiyle bu kadınların gelişmesini henüz tamamlamış varlıklar olduğunun sezdirilmesidir. Burada Halide Edip’in Darwin’i hatırlatan bir gönderme yapması, Batı tarzı bir eğitim sistemiyle yetişmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Yazıda önemli bir ayrıntı daha vardır: Yazının kaleme alındığı 1937 yılında “başörtüsü” kelimesinin bugünkü bağlamından farklı bir anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kadın Tipleri ve Feminizm

Halide Edip’in *Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar*¹⁷ adlı yazısı kadına bakışını yansıtan zengin bir içeriğe sahiptir. Yazar çardaklarda gördüğü insanları yansıtır. Ama algıda seçicilik yaparak özellikle kadınlara odaklanır. Piknik yapan Topkapı halkından hareketle kadınları üç sınıfa ayırır:

“Bir tek kafileyi anlatacağım. Önde birinci nesil, altmış ile yetmiş arasında. Şişmanca, çarşafı, kelli felli... Arkada ikinci nesil. Kırk, belki kırk beş yaşlarında. Koyu renk manto giymiş, başını sımsıkı bir siyah tülle sarmış. Yüzü zayıf ve çizgili. Fakat temiz. Dul olacak, yanında erkek yok. Fakat kendisinde aile geçindiren erkeklere mahsus, mesuliyet denilen mana her tavrında sezilen bir hâl var. Belki bir hoca. Herhalde o kafilenin mesulü ve erkeği. O benim en çok hürmet ettiğim tip. İkinci neslin iki tarafında üçüncü nesil. İki kız, büyüğü şişman. Dalı güllü bir emprime entariden etleri fişkırmış, düzgün, allık, hatta saçlarının kıvırcığı yerinde. Ne yapmış yapmış saçlarını daimi kıvırcık (permenant) yaptırmış. Ve bütün daimi kıvırcık yaptıran bu kadınlar gibi saçlarını bozulmasın diye taramıyor. Kocaman hasır şapkanın altında saçlar salkım saçak. Ayaklarında birer karış çarpık çiçekli bir çift iskarpin. Besiye konulmuş kaz gibi yalpa vura vura geldi geçti. Bu hiç hürmet etmediğim tip. Mektebe gitmeyen yahut bitirmeden çıkan, sade cinsiyetinin kuvvetine

¹⁶ Agm, s. 6

¹⁷ Halide Edip, “Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar”, *Yedigün*, S: 225, 30 Haziran 1937, s. 6

güvenerek kova avına girişen, koca bulunca herifin başını 'Falanın kocası karısına bilezik almış, filanın kocası 'kolyanus'ye esvap yaptırmış.' diye yiyen tufeyli¹⁸ kadın. Sol taraftaki üçüncü nesil, on on beş yaşlarında bir talebe. Arkasında temiz, ütülü bir tayyör, ayaklarında sandalı, kumral saçları erkek çocuk gibi kesilmiş, dümdüz arkaya taranmış, berrak gözleri, süzülmeden, büzülmeden insanın yüzüne adam gibi bakıyor. Bu en sevdiğim tip. Yeni dünyanın yeni ve sade genci. Mektebini ciddiye almış, belki şimdiden mesleğini tasarlamış ve şayet evlenir de bir işe girmezse kocasını getireceği ekmek, takacağı elmas için değil, hayatının arkadaşı, kafasının, gönlünün eşi diye sevecek. Ve asıl bunun çocukları, bilerek, sıhhat, temizlik ve doğruluk içinde büyüyeceği çocuklar, yarının sahibi olacaklar. Daha arkada dünyadan çok şükür artık kalkan bir tip daha geliyor -besleme.- Büyük ninenin esvabını bozmuş, alafranga bir biçime sokmuş, sırtına giydirmişler. Saçlar saçak saçak, başta yağlı, kocaman bir hasır şapka. Ayaklarında mercan terlikler. Ellerini göbeğinin üstünde kavuşturmuş, divan durur gibi yürüyor."¹⁹

Yazar bu satırlarda, gözlemlendiği kadınları değil de kadınlar hakkındaki genel değerlendirmelerini anlatmaktadır. "Çingeneler"le ilgili yazısından da hatırlanacağı üzere yazar, izlenimlerini yansıtırken seçtiği kelimelerde kendi duygu ve düşüncelerini sezdirmektedir. Bu yazısında da kadınlarla konuşmadığı, onları çok iyi tanımadığı hâlde "hâkim anlatıcı bakış açısıyla" onların geleceklerinden bile söz etmiştir. Çünkü aslında yazar burada üç dönemin kadın tiplerinden söz etmiş ve bu üç dönemin kadını hakkında o zaman kadar biriktirdiği kanaatlerini söz konusu kadınlardan hareketle yansıtmıştır.

Yazar ilk olarak Osmanlı kadınına odaklanmıştır. Osmanlı kadınından söz ederken olumsuz bir tabir kullanmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Halide Edip'in, birinci nesil kadına gizli bir saygısı vardır. Çünkü birinci nesil, yazarın kendisinden de izler taşır.

İkinci nesli yansıtan kadını anlatırken "O benim en çok hürmet ettiğim tip." demektedir. Çünkü bu tip, tam olarak yazarın kendisini yansıtmaktadır. Bu, Osmanlı Dönemi'nde doğmuş, Cumhuriyet Döneminde de yaşayan "aydın kadın" tipidir. Erkeğe ihtiyaç duymayacak kadar hayatın sorumluluklarını sırtlanmış, "öncü" ve eğitimci bir kadındır. Yani Halide Edip'tir.

Yazar ikinci nesli yansıtan kadını anlatırken "kafilenin erkeği" diyerek feminizme bakışını da yansıtmaktadır. Kadın-erkek arasında sosyal ve hukuksal eşitliği savunan, kadının da aynı erkek gibi kamusal alanda var olmasını isteyen, kadın-erkek arasında fırsat eşitliğini amaçlayan anlayışı liberal feministler savunduğuna göre Halide Edip'in liberal feminizme yakın olduğu söylenebilir. Zaten bugün, özellikle radikal feministler, liberal feministleri "erkek gibi kadın" tipini yücelttikleri gerekçesiyle eleştirmekte ve "kadın gibi kadın" tezini öne sürmektedirler.

Halide Edip'e dönecek olursak onun yukarıdaki sözleri "tümce" olarak değerlendirildiğinde "Kadın erkeğin gölgesidir, takliddir." gibi bir anlam ortaya çıkabilir. Ancak "sözce" olarak değerlendirilip bağlama bakıldığında Halide Edip'in bu satırlarda erkekler üzerinden bir çağrışıma kapı aralayarak okurun, söz konusu kadını ya da kadın tipini daha iyi anlayabilmesini sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

Yazar üçüncü nesille ilgili iki tip çizmektedir. Aslında bu tipler Cumhuriyet Dönemi kadınına yansır. Bunlardan ilki "olumsuz tip"tir. Güzelliğinden veya kadınlığından başka hiçbir sermayesi olmayan, eğitimsiz veya yarı eğitilmiş, sadece maddeye, süse değer veren, koca eline bakan, kocasının maddiyatıyla ilgilenen, kocasını da memnun edemeyen "dişi/cahil

¹⁸ "tufeyli" sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun İnternette yayımlanan sözlüğünde "asalak; salaş, virane, yıkık" gibi anlamlarla karşılanmıştır.

¹⁹ Halide Edip, *agm*, s. 6

kadın” tipidir bu. Bu kadın tipi için “süs bebek” de denebilir. Yazar “Bu, hiç hürmet etmediğim tip.” demektedir.

Yazar, adı geçen yazısında Cumhuriyet Dönemi kadını yansıtan olumlu tipi de resmetmektedir. Bu tip, Halide Edip’in kafasındaki “ideal/aydın kadın” tipini yansıtmaktadır. Bu kadın eğitilmiş, meslek sahibi, aydın, akıllı, iyi giyimli, olgun, sade, şık, insancıl, maddiyata önem vermeyen ama ekonomik bağımsızlığını da kazanmış, kocasıyla eşit olan, onun eline bakmayan, onu aklına ve gönlüne hitap ettiği için seven, çok iyi çocuk yetiştirebilen bir tiptir. Bütün bu özelliklerin Halide Edip’in gözlemediği kişide olması beklenemez. Çünkü Halide Edip “Bu en çok sevdiğim tip.” diyerek burada ideallerini ortaya koymaktadır.

Yazarın sözün ettiği son tip ise “kimliksiz kadın” tipidir. Hem dış görünüşü hem de karakteri açısından hiçbir kimliğin hâkim özelliğini yansıtmayan kadındır. Bu kadın iç derinlikten yoksundur ve Osmanlı kadınından devşirme özellikler taşır. Yazar bu tip ile Osmanlıdan Cumhuriyet Dönemi’ne sarkan olumsuz kadın tipini anlatır. Bu tipin en belirgin özelliklerinden biri de “itaatkâr” olmasıdır.

Dikkat edilirse bu satırlarda yazar, “kadın” hakkındaki görüşlerini dönemlerden hareketle değil; tiplerden hareketle sunmaktadır. Zira hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemi’ne ait olumlu ve olumsuz tiplerden söz etmektedir. Dönemler arasında değil, tipler arasında tercih yapmaktadır. Bir de iki dönem arasında geçiş dönemini yansıtan ve kendi şahsında somutlaştırdığı bir kadın tipinden söz etmektedir. Ancak yazar, ideallerini Cumhuriyet Dönemi’nin olumlu kadın tipine bir elbise gibi giydirmektedir. Bununla da yetinmeyip geleceği inşa edecek asıl nesli, bu olumlu kadın tipinin yetiştireceği çocuklarda görmektedir.

Kadın ve Kıyafet

Halide Edip *Haspaya Yaraşır*²⁰ adlı yazısında bir anısından hareketle kadının kıyafet ve makyaj meselesini gündeme getirir. Söz konusu yazısında yazar şöyle der:

“Bir vaiz kadınların kıyafetleri ve düzgünleri aleyhine vaaz ediyormuş. Cemaatten bir kadın: ‘Senin karın da süsleniyor, düzgün²¹ sürüyor, hocaefendi!’ demiş. Fakat hoca derhal cevap vermiş: ‘Öyle ama haspaya²² yaraşır!’”²³

Nasrettin Hoca’ya da atfedilen bu kıssayı aktararak Halide Edip, kadın kıyafeti ve makyaj konusundaki görüşlerini açıklamaktadır. Cumhuriyet, erkelerle ilgili olarak Şapka Kanunu’nun da aralarında yer aldığı birçok düzenlemeye giderken kadın kıyafeti konusunda belli bir düzenleme yapmamıştır. Bu konuyu kadınların bilinçlenmesine bırakmıştır. Ancak geleneksel yapı bu konuda kimi sınırlar çizmiştir. Halide Edip bu geleneksel sınırları inceden inceye eleştirmektedir. Ona göre, kadının giyimi ve makyajı bireysel tercihlerle ilgili bir konudur. Burada bir ölçüden söz edilecek olursa o ölçü de “estetik” olmalıdır. Kadın, kendine yakışanı giymelidir. Halide Edip’e göre kadın, estetik ölçülere dikkat ederek makyaj da yapabilir. Kadının giyimine ve makyajına dışarıdan müdahalede bulunulmamalıdır. Hele

²⁰ Halide Edip, “Haspaya Yaraşır”, *Yedigün*, S: 234, 1 Eylül 1937, s. 4

²¹ “düzgün” sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “kadınların tuvalet malzemesi olarak kullandıkları allık, pudra, sürme vb maddeler” gibi anlamlarla karşılanmıştır.

²² “haspa” sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “alay ve şaka; kızlara, kadınlara şaka veya alay yolu söylenen bir söz” gibi anlamlarla karşılanmıştır.

²³ *Agm*, s. 4

erkekler bu konuda söz söylememelidir. Bu yaklaşımıyla Halide Edip'in liberal bir çizgiyi benimsediği söylenebilir.

Burada dikkati çeken noktalardan biri de “hocaefendi” kelimesidir. Yazar bu sözcükten hareketle din ile kıyafetin bir ilgisinin olmadığını sezdirmektedir. Bu bağlamda yazar “çarşaf, peçe” gibi giysilerin dinî değil, kültürel nitelikli olduğunu savunmakta; süslenmek, boyanmak, makyaj yapmak gibi konulara da benzer bir açıdan bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle o, dinin inanca yönelik kısmıyla uygulamaya yönelik kısmını ayırmakta; kılık kıyafet gibi biçimsel özellikleri, uygulamaya yönelik yorumlar olarak görmektedir. Bu yorumların da ulustan ulusa farklılaşabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda Türklerin de kendilerine göre bir yorumu benimsemelerinin doğal olduğunu sezdirmektedir.

Kadın ve Annelik

Halide Edip *Sergide Üç Millet Binası*²⁴ adlı yazısında Paris'teki bir sanat sergisinde açılan Alman ve Rus pavyonlarındaki heykelleri karşılaştırır. Alman pavyonundaki arkaik²⁵ dönemi yansıtan kadın heykelini şu şekilde anlatır:

*“Kadınların mübalağa edilen yerleri karınları ve kalçaları. Onların da yüzlerinde, kafalarında aynı manasızlık ve ham bir kudret var. Bunlar sadece çocuk makinesi olabilirler. Hatta yavrusu olan dişi mahluktaki yavrusunu müdafaa için görülen şuursuz ana şevki tabisi bile yok.”*²⁶

Yazar söz konusu heykeli bu şekilde betimledikten sonra şu yorumu yapar:

*“Sanatkârın intikamı. Size açıktan açığa ‘müstakbel Almanya’da erkek ham bir kuvveti, kadın bir çocuk makineliğini ifade edecektir.”*²⁷

Bu satırlarla hem Hitler Almanya'sının güç ve kudrete dayalı insan anlayışını eleştirmekte hem de kadının sadece “çocuk doğuran bir makine” gibi görülmesi anlayışına karşı çıkmaktadır. Çünkü o, kadının, erkeğin zevklerinin bir nesnesi olmadığını; sosyal bir figür, kendi hayatının sahibi ve sorumlusu, bağımsız ve irade sahibi olduğunu savunmaktadır. Oysa çocuk makinesinin tek bir işlevi vardır: Çocuk doğurmak. Böyle bir kadın toplumsal yaşam içinde yer alamaz, toplumda etkin görevler üstelenemez, millî duyarlıklarda pay sahibi olamaz. Halide Edip göre kadın, “anne” olabilir, çocuk da doğurabilir ancak sadece “çocuk doğurma makinesi” olarak görülemez.

Yazar, Rus pavyonundaki komünist anlayışı yansıtan kübik heykeli ise ifade ettiği anlamdan ötürü över:

*“...Hatları kırılmış ve yumuşaktır. Üstündeki oraklı adamla yanındaki kadının duruşlarında, vücutlarında görülen manada kudretten başka bir şey vardır. Karşılarındaki kartal ne kadar sabitse onlar o kadar müteharrik²⁸ görünüyorlar. Bu iki muazzam mermer insan heykelinin ileriye atılan bir hamlesi, uçmak ister gibi yükselişi var.”*²⁹

Dikkat edilirse Halide Edip, ideolojileri değil; eserleri, özellikle de kadın tasvirlerini ele almaktadır. Almanların pavyonundaki heykeli sadece gücü simgelediği ve kadını çocuk

²⁴ Halide Edip, “Sergide Üç Millet Binası”, *Yedigün*, S: 235, 8 Eylül 1937, s. 12

²⁵ “arkaik” sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “güzel sanatlarda klasik çağ öncesinden kalan; eski; Antik'ten önceki ilk eski Yunan kültür akımı” gibi anlamlarla karşılanmıştır.

²⁶ Halide Edip, *agm*, s. 12

²⁷ *Agm*, s. 12

²⁸ “müteharrik” sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “hareketli; işleyen, çalışan” gibi anlamlarla karşılanmıştır.

²⁹ Halide Edip, *agm*, s. 12

doğurma makinesine indirgediği için eleştirirken Rus pavyonunda bulunan heykeli gücün dışında gelişmeyi, ilerlemeyi, yükselmeye yönelik manevi değerleri çağrıştırdığı için övmekte, “muazzam” olarak nitelendirmektedir. Çünkü Halide Edip, kaba güce değil; akla, insani değerlere, ülkülere bağlıdır ve bu değerleri yüceltmektedir. “Kadın”ın da bunların temsilcisi olması gerektiğini savunmaktadır. Rus heykelinden hareketle sanatçıların kadını nasıl algılaması gerektiğine dair temel ölçütleri sıralamaktadır.

Kadının İç Güzelliği

Halide Edip *Yuvarlak Masa Şövalyeleri*³⁰ adlı eserinde Jean Cocteau tarafından kaleme alınan ve Oeuvre tiyatrosunda oynanan aynı adlı eserden söz eder ve şöyle der:

“Gral aramak nedir? Hıristiyan efsanesine göre, Hazreti İsa'nın son sofrasında şarap içtiği kadeh yahut kanı olan vazo. Fakat bu sadece sembol olan tarafı. Gral aramaya çıkan şövalyenin ilk işi, ruhunu tasfiye etmektir. Çünkü bir tek günahkâr fikir taşıyan, maddi hissi olan, günah işleyen adama 'Gral' görünmez. Yine bu "Gral aramak" haleti ruhiyesini şarkta aradığım vakit en iyi ifadesini ben 'Leyla Mecnun' masalında aşk arasında giden âşik kahramanda buluyorum. Garpta vazo olan sembol, şarkta sevilen kadın şeklini alıyor. Fakat şövalyenin de 'Mecnun'un da aradığı şey, maddi şey değildir. 'Yürü Leyla, ben mevlamı buldum.' diyen 'Mecnun' o haleti ruhiyeyi en iyi ifade etmiştir.”³¹

Yazar burada maddenin değil, mananın ancak ideal olabileceğini anlatırken kadının güzelliğinden dolayı değil, ifade ettiği manadan dolayı önemli olduğunu söylemektedir. Maddeye, biçime, görünüme değil; manaya, içe ve derinliğe odaklanmaktadır. Dış güzelliğinin gerçekte bir değer ifade etmediğini vurgulamaktadır. Dış güzelliğinin geçici olduğunu, insanların olgunlaştıkça dış güzelliğe önem vermekten vazgeçerek iç güzelliğe odaklandığını anlatmaktadır. Bunu da “Yürü Leyla, ben mevlamı buldum.”³² sözüyle çarpıcı şekilde ifade etmektedir. Bu bağlamda yazar, “Kadın, geçici değerler üzerine bina edilen dış güzelliğine değil; asil ve kalıcı olan iç güzelliğine talip olmalı, onu temsil etmelidir.” düşüncesini vurgulamaktadır.

Bu yazı Halide Edip'in Doğu-Batı sentezi fikrine yönelik ipuçlarını da içermektedir.

Kadın ve Çalışma Hayatı

Halide Edip *Genç Yazıcılara Dair-2*³³ yazısında bir ansından hareketle toplumun kadına bakışını da irdeler:

“Bir kadın müddeiumumi³⁴ muhitine bilhassa vazife başında ne tesir yapıyor? Şimdiye kadar bir tek vatandaş bana bir genç kadın müddeiumuminin mücrim³⁵ bir köylüye yaptığı tesiri anlattı. Vilayetlerden birinde geçen bu vak'anın çok realist tasvirini size tekrar edeyim. Bir köylü hırsızlık vak'asından dolayı vilayet mahkemesinde mahkeme ediliyor. Genç ve şık bir müddeiumumi kadın onun iki sene hapse mahkum edilmesini iddiasında talep ediyor. Reis, mücrimin hakikaten iki sene hapsine hükmediyor. Köylü kalkıyor, reise diyor ki: 'İki sene

³⁰ Halide Edip, “Yuvarlak Masa Şövalyeleri”, *Yedigün*, S: 252, 5 II. Kanun 1938, s. 9

³¹ *Agm*, s. 9

³² *Agm*, s. 9

³³ Halide Edip, “Genç Yazıcılara Dair-2”, *Yedigün*, S: 259, 22 Şubat 1938, s. 9

³⁴ “müddeiumumi” sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “savcı” anlamıyla karşılanmıştır.

³⁵ “mücrimi” sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “suçlu” anlamıyla karşılanmıştır.

hapis yediğime gam yemem, senin gibi bir adamın şöyle bir kızın lafını dinlediğine şaşarım.' Bu kadar basit olmayan kim bilir ne kadar daha ciddi hislere, yani azaba, saadete, müşkülata sebebiyet veren vaziyetler vardır."³⁶

İncelenen yazılarda Halide Edip'in kadın hakkındaki görüşlerini kadın tiplerine göre belirlediği görülmektedir. O, okumamış bir kadına şıklığı yakıştırmazken okumuş, meslek sahibi kadına ise şıklığı neredeyse şart koşturmaktadır. Buradaki "savcı", adalet mekanizmasının önemli bir koluğunu işgal eden, toplumsal statüsü yüksek bir mesleği de ifade etmektedir. Evet, Halide Edip'e göre bir kadın, meslek sahibi olmalıdır. Mesleğini en iyi şekilde yapmalıdır. Onu erkekler bile takdir etmelidir. Bu bağlamda yazar meslek seçiminde kadına yüksek hedefler göstermektedir. Hatta kadını erkeklerle yol gösteren bir konumda görmek istemektedir. Yazar *Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar* adlı yazısında da Cumhuriyet Dönemi'ni yansıtan iki kız çocuğundan hareketle ortaya koyduğu olumlu ve olumsuz iki tipte de aynı yaklaşımı sergilemiştir.

Bu yazıda dikkati çeken diğer bir nokta ise yazarın, alıntılanan son cümlede sezdirmeye çalıştığı "yeni durum"dur. Cumhuriyetle birlikte kadın kamusal alanda görünür olmaya, erkeklerle birlikte devlet kurumlarında çalışmaya başlamıştır. Bu bağlamda, metinde iki bakış açısı söz konusudur.

Yazar ilk bakış açısına göre yeni durumu "saadet" sözcüğüyle ifade etmiştir. Eğitilmiş, bilgili, meslek sahibi, şık kadınların bu şekilde ortaya çıkması kendini değiştiremeyen kişilerce elbette yadırganacaktır. Halide Edip belki kimseyi rencide etmemek için burada yadırgayıcı tavrı gösteren kişiyi "suçlu bir köylü" olarak betimlemiştir. Yazarın, bu "saadeti" yadırgayanların tavrını "köylülük" olarak değerlendirdiği de söylenebilir. Köylülük veya şehirlilik yerleşimle ilgili kavramlar olmayıp kültürel aidiyeti, sosyolojik konumu ifade eder. Bu bağlamda "köylülük" ilkilliği, gelişmemişliği; "şehirlilik" ise medeniliği, gelişmişliği yansıtır. Yani yazar, "Medeni kadına, medeni olmayanlardan eleştiri gelebilir." demektedir.

Yazar, diğer bakış açısından da yeni durumu "azab, müşkül" olarak yansıtmıştır. Zira artık devir değişmiş; erkek, kadının dediğini yapar hâle gelmiştir. Toplumsal yaşamda ve kamusal alanda artık, kadının da sözü geçmektedir. Dolayısıyla yazarın "çok realist bir tasvir" yapmaktan kastı bu empati yaklaşımı olsa gerektir. Yazar, manzaraya iki tarafın penceresin de bakmaktadır. Duruma "medenî" olmayanların penceresinden bakarak onların duygularını ve düşüncelerini de yansıtmaktadır.

Bu yazıda dikkati çeken diğer bir figür ise "reis"tir. Reis, mahkeme başkanıdır. Yani Halide Edip, "Kadın hâlâ en üst konumda değil." saptamasını yapmaktadır. "Evet, kadının sosyal statüsü her gün yükseliyor. Buna karşı toplumun değişik kesimlerinden kimi eleştiriler de gelebiliyor. Ancak kadın, kararlı şekilde yoluna devam etmeli. Çünkü kadın hakları adına alınacak çok yol var." mesajını vermektedir. Daha önce sözü edilen liberal feminist anlayışı yansıtmaktadır. Kamusal alanda kadın-erkek eşitliğini savunmaktadır. Kadına kamusal alanda alacağı yolu hatırlatmaktadır. Yazarın *Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar* adlı yazısında da benzer görüşlerin izleri vardır.

Kadın ve Evlilik

Halide Edip *Paraya Dair*³⁷ adlı yazısında Shakespeare'in çağdaşı olan Ben Johnson'ın kaleme aldığı ve Atelier tiyatrosunda oynanan "Volpone" adlı oyundan şöyle söz eder:

³⁶ Halide Edip, *agm*, s. 9

³⁷ Halide Edip, "Paraya Dair", *Yedigün*, S: 260, 1 Mart 1938, s. 13

“Oyun, bir kepezelik sahnesinden bir kepezelik sahnesine geçiyor. ‘Volpone’ insanları para denilen tuzak vasıtasıyla mütemadiyen daha alçak, daha zeli, daha çirkin bir vaziyete düşürecek şeyle buluyor. Hatta garip olarak bu güzel kadınla basıldığı, dayak yediği ve nihayet mahkemeye düştüğü zaman yine onun elinde maskara olan bütün yalancı dostlar, taarruza uğrayan kadın ve kocası da dahil olduğu hâlde, onu mahkemede müdafaa ediyor, ona beraat kazandırıyorlar. ‘Volpone’un parasına kapılmayan ona parası için dalkavukluk etmeyen iki kişi vardır: Biri, onunla evlenmek isteyen bir fahişe. O, fikrini açık söylüyor. Anası, büyük anası ve kendisi hep babaları malum olmayan ve servetlerini fuhuş âleminde kazanan Venedik’in meşhur fahişeleridir. Bu kadın şimdi gebedir. Çocuğuna ismini verecek bir baba istiyor. Bunun için ‘Volpone’ ile evlenmek arzusundadır.”³⁸

Yazar, oyunu anlatırken sahnelerden “kepezelik” olarak söz etmektedir. Bu nitelemenin içine kadınların fahişelik yapması, kadının sırf çocuğuna baba olsun diye kötü bir adamla evlenmek istemesi gibi durumlar da girmektedir. Yazar, bu durumları onaylamadığını çünkü böyle durumların kadını alçalttığını sezdirmektedir. Halide Edip’e göre kadın, asil bir duruşa sahip olmalıdır. Sırf evlenmek için evlenmemelidir. O, saygınlığı kendi davranışlarıyla hak etmelidir. Bunun için de iyi bir eğitim almalı ve meşru, iyi bir işe sahip olmalıdır. Erkeğe muhtaç olmamalıdır. Evlilik sayesinde erkeğin sağlayacağı unvanlara göz dikmemelidir. Yazar *Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar* adlı yazısında “Cumhuriyet Dönemi’ne ait olumlu kadın tipi”ni anlatırken de kadının, erkekle kafa ve gönül uyuşması nedeniyle evlenmesi gerektiğini savunmuştur.

Halide Edip bu değerlendirmeleri, savunduğu “arkadaş eş” anlayışının penceresinden yapmaktadır. Ona göre kadın, erkeğin önünde veya arkasında değil, “yanında” olmalıdır. Ayrıca, kendisine “eş” olabilecek kişilerle evlenmelidir.

Kadın ve Sadakat

Halide Edip *Elektra Piyesi*³⁹ adlı yazısında J. Graudou’un bir piyesi olan “Elecra”tan söz eder. Yazar, piyesin konusunu şöyle aktarır:

“Mevzu eski Yunan Electra’sıdır. Trova fatihi ve Argos kralı Aga Memnon harpten dönünce bir kaza neticesi ölüyor. Yani halk öyle farz ediyor. Hakikat hâlde kraliçe aşkı genç Agiste ile beraber kralı öldürtmüştür. Bundan sonra oğlu Orest’i ortadan kaldırmış ve Agiste hükümete nai⁴⁰ olmuştur. Büyük kızı Electra, anasından şüphe ediyor ve ondan nefret ediyor. Nihayet Orest dönüyor. Bir dilenci yahut o kıyafete girmiş bir ilahe bunlara hakikati söylüyor. Ve hikâyeye Elecra’nın kardeşi vasıtasıyla anasını ve Agiste’i nasıl öldürttüğünü anlatıyor.”⁴¹

Bu piyesi yazan Halide Edip değildir ancak bu oyunu tiyatrodan izleyen ve okura yansıtan odur. Bu bağlamda söz konusu yansıtmaya durumu başlı başına bir mesajdır. Bu piyeste “iyi” ve “kötü kadın tipleri” vardır. İyi kadın tipi, oyuna da adını veren Electra’dır. Kötü kadın tipi ise kraliçedir. Oyunun yazarı oyunun sonunda kötü kadını “öldürür”. Halide Edip bu olayı anlatarak kendi görüşlerini bir de bu oyun yazarının ağızından aktarma imkânını bulmuştur. Yani Halide Edip, “Kadın hain olmamalı, kocasına ihanet etmemeli, evliyken yasak aşk yaşamamalı, çocuklarına sahip çıkmalı, cinayet işlememeli.” demektedir. Çünkü ona göre,

³⁸ Agm, s. 13

³⁹ Halide Edip, “Elektra Piyesi”, *Yedigün*, S: 261, 8 Mart 1938, s. 9

⁴⁰ “nai” sözcüğü Türk Dil Kurumunun İnternette yayımlanan sözlüğünde “tahtta hükümdar olmadığı zaman veya hükümdarın çocukluğu sırasında devleti yöneten kimse” anlamıyla karşılanmıştır.

⁴¹ Halide Edip, agm, s. 9

bütün bunlar kadını alçaltır, onu saygı duyulan bir değer olmaktan uzaklaştırır. Sonuçta onun yok olmasına neden olur. Oyunda da zaten böyle olmuştur. Bu durumda, Halide Edip'in kadın adına özellikle sadakate çok özel bir anlam yüklediği söylenebilir.

Kadın ve Kültür

Halide Edip, *Seke Seke Ben Geldim*⁴² yazısında, Paris operasında üç bale seyrettiğini ve bunlardan birini anlatacağını da söyler ve şunları aktarır:

“Sıcak bir memlekette olduğu dekordan anlaşılıyor. Sahnede bir alay başörtülü kadın var, kırita kırita dolaşıyorlar. Onlara siyahlı bir alay kadın daha iltihak etti. Dansları garip, adımlar kesik, kısa. Derken maşlahlı, kefiyeli erkekler hâsıl oldu. Bunlar yatıyor, kalkıyor, ellerini havaya kaldırıyorlar. Dua eden, bir nevi namaz kılan Araplar. El kaldırmak, yatıp kalkmak yalnız balelerde değil, tiyatrolarda bile ‘Mamulyan’ ismindeki bir ‘Metor ansen’in çok moda yaptığı şekiller oldu. Bundan anladım ki bu bale çok modern olacak. Yine namaz kılan Araplardan anladım ki vak’a Müslüman devletine aittir. Fakat aralarında Âsuri devrine ait, müzemizde çok gördüğümüz taş heykelleri vaziyet ve kıyafetlerinde fertler var. Bunlar kollarını biraz ‘Karagöz’vari tutar. Herhalde İslam devrinden evvelki adamlar. Fakat sanatkârın sağı solu olmaz, yani tarihî hakikatlerle her zaman mukayyet değildir.”⁴³

Bu alıntı, Halide Edip'in fikrî yönü hakkında epey malzeme içermektedir. Ama konumuz kadın...

Halide Edip “çingeneler”le ilgili yazısında da “başörtüsü”nden söz etmiştir. O yazısında “başörtüsü” ile “kirli çingene kızını” bir arada değerlendirmiştir. Bu sefer Fransa’da seyrettiği bir baleden hareketle “başörtüsü” sözcüğünü kullanmıştır. Ama “kırita kırita” nitelemesiyle birlikte... Halide Edip'in “başörtüsüyle” ilgili bu duruşunun nedeni, alıntının ilerleyen satırlarından anlaşılabilir. Halide Edip, seyrettiği oyunla ilgili olarak net bir bilgiler vermemektedir. İzlenimlerinde hareketle oyun hakkında kimi tahminler yapmaktadır. Hükümlerini de bu tahminler üzerine kurmaktadır. Dahası “dua, namaz, Arap, Müslüman, İslam” sözcüklerini aynı bağlamda kullanmaktadır. Yazarın izlediği bale belki de Türkleri anlatıyordu. Çünkü Türkler de -en azından bazı Türkler- Müslümandır, namaz kılarlar ve dua ederler. O da bunun farkındadır. Çünkü sahnede duranların Karagöz’ü hatırlatan tavırlarını anlatmaktadır. Ancak “başörtüsü, namaz, dua” gibi kavramları Araplarla ilişkilendirmektedir.

Demek ki Halide Edip, Türk kültürü ile İslam kültürünü farklı daireler içinde ele almaktadır. Arap kadınına ait olduğunu düşündüğü “motifleri/sembolleri” Türk kadınında görmek istememektedir. Başka bir deyişle, o, din ile dinin biçimsel yansımasını ayırmaktadır. Biçimsel yansımayı kültürel yorum olarak görmektedir. Bu bağlamda “başörtüsü” gibi biçimsel unsurları Arap kültürüne ait yorumlar olarak değerlendirmektedir. O, Türk kadınına ise model olarak Batılı kadını sunmaktadır, Batılı yaşam biçimini örnek olarak göstermektedir. *Harabeler Arasında* adlı yazısında bu anlayışın delilleri mevcuttur.

Kadına Karşı Hoşgörü

Halide Edip *Yuvarlanan Kırklar*⁴⁴ adlı yazısında İngiltere’deki anılarından söz eder:

“Meyhanenin önünde birçok kadın görürdüm. İhtiyarların şapkası elli sene evvelki moda, esvapları pazarlık, gençleri çocukları ile, başları açık. Bunlar sokağı geçmek isterlerse, o günlerde sayısı çoğalan polisler onlara yardım eder çünkü hepsi yalpa vurarak yürür. Bilhassa ihtiyar kadınlara polislerin çok şefik davrandığına dikkat ederdim. Bu izbandut gibi

⁴² Agm, s. 9

⁴³ Agm, s. 9

⁴⁴ Halide Edip, “Yuvarlanan Kırklar”, *Yedigün*, S: 287, 6 Eylül 1938, s. 9

iri, dimdik adamlar, zayıf, küçük ihtiyarların koluna girer, bir taraftan öte tarafa geçirir. Kadınlar onlara uzun uzun dert yanar. Saat dokuzdan sonra sarhoşluk kıvamını bulmuştur. Sarhoş kadınlar karşı köşedeki geniş kaldırıma yığılır. Çocukları ile beraber kimi çömelmiş, kimi arkasını duvara dayamış, bacaklarını uzatmış oturur. Saçlar perişan, ağızlar çarpık, diller ağırdır. Fakat bu onların en hâlim, en sakin ve mesut saatleridir.”⁴⁵

Kendi toplumunu “Vurun Kahpeye” ile tahlil eden yazarın İngiltere’deki sarhoş kadınlara gösterilen “hoşgörü”yü bu satırlarla dile getirmesi “oryantalist” bakış açısını hatıra getirmektedir. Âdeta: “Ey Türk Toplumunu! İşte gerçek medeniyet, işte gerçek demokrasi, işte gerçek insan hakları ve işte kadına saygının hududu!” demek istemektedir. Bu savı, yazının devamında Halide Edip bir anısından hareketle bizzat kendisi dile getirmektedir:

“–Teyze, yemek vakti... Nereye bakıyorsun? –Şuraya... Sandıkburnu meyhanesi. Yüreğim attı. –Ben ne kadar orasını görmek isterdim. Yeğenim güldü: –Ondan kolay ne var? Şimdi, orası yalnız meyhane değil, aynı zaman da kahve de. İsteyen gider oturur. Bu, 1936 senesiydi ve İstanbul’dan o akşam hareket ediyordum. Kaçırılmış olduğum fırsata yandım. İstanbul’a döndüğüm ilk akşam o mavi denize dil gibi uzanan ışıklı salaş Sandıkburnu’na gitmeye ahdettim.”⁴⁶

Kadının Toplumsal Yaşamdaki Rolü

Halide Edip *Balalayka Çalan Adamın Sergüzeşti*⁴⁷ adlı yazısında bir Rus müzisyenden söz eder. Denizof adlı bir Rus, 1924’te, İstanbul’da içkili ve salaş yerlerde balalayka⁴⁸ çalarak geçimini sağlar. Kazandığı parayla annesine de bakar. Bir zaman sonra bu kişi bir Rus ahabı vasıtasıyla Halide Edip’le tanışır. Halide Edip bu yetenekli genci elçiliklere, sanattan anlayan çevrelere yönlendirir. Genç, kendini ispat eder. Fransa’ya gider. Çok para kazanır. Ev alır. Yıllar sonra Halide Edip’le tekrar karşılaşır. Halide Edip bu karşılaşma sırasında aralarında geçen konuşmayı şu şekilde aktarır:

“Bir zaman sonra bir Rus ahab vasıtasıyla bir Türk hanımı tanıdık. O beni sefaretlere, sanattan anlayan muhitlere tavsiye etti. Tanırsınız değil mi? Evet, tanırdım. Hayri çok seven, çok güzide bir Türk kadınıdır. Belki istemez diye adınız zikretmiyorum.”⁴⁹

Yazar, kahramanı olduğu bu satırlarda “aydın kadın” tipine birkaç nitelik daha eklemektedir: “Alçakgönüllülük, hayırseverlik, sanat zevki”. Ancak burada çok önemli bir vurgu da söz konusudur: O da kadının toplumsal sorumluluğudur. Bir toplumda yoksul, eğitimsiz, mesleksiz insanlar bulunabilir. Mesleği olup da işsiz olan insanlar da yer alabilir. Bütün bunlar çözülmesi gereken sorunlardır. İşte kadın burada etkin bir rol oynamalıdır, demektedir Halide Edip. Metindeki “hayırseverdir” sözünden bu vurgu anlaşılabilir.

Halide Edip burada “Sosyal sorunlar ele alınırken dil, din, ırk ayrımı yapılmamalı.” mesajını da vermektedir. Zira onun elinden tuttuğu kişi ayrı dil, din ve ırkın temsilcisidir. Bir Rus’tur. Dolayısıyla Halide Edip, kadınlardan toplumsal konulara karşı duyarlı olmalarını istemektedir. Kadınlara toplumsal sorunların çözümüne yönelik çalışmaların içinde olmalarını önermektedir. Kadının sosyal bir birey olmasını arzu etmektedir. Bu öneriler tabii ki dernek,

⁴⁵ Agm, s. 9

⁴⁶ Agm, s. 9

⁴⁷ Halide Edip, “Balalayka Çalan Adamın Sergüzeşti”, *Yedigün*, S: 290, 23 Ağustos 1938, s. 4

⁴⁸ “balalayka” sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “üç köşeli, üç teli olan Rus çalgısı” anlamıyla karşılanmıştır.

⁴⁹ Agm, s. 4

vakıf vb. kurumlarda görev almayı da gerektirecektir. Liberal feminizmi yansıtan bu görüşleri yazarın diğer yazılarında da savunduğuna daha önce değinilmişti.

Kadın ve Güzel Sanatlar

Halide Edip *Seke Seke Ben Geldim*⁵⁰ adlı yazısında Serj Lifar'ın oynadığı bir baleyi anlatır, bu bağlamda sanat hakkındaki fikirlerini de sıralar. Söz konusu yazısında yazar,

“... Ben pahalı bir zevkimi tatmin etmek istersem evvela musiki, sonra tiyatroyu tercih ederim. Gerçi balede de musiki vardır ama her zaman yüksek musiki değildir.”⁵¹

der. Bu satırlardan Halide Edip'in “ideal kadın” tipine birkaç özellik daha eklendiği görülmektedir. Bu özellikler, “musiki ve tiyatroya sevgisi”dir.

Halide Edip *Devika Rani*⁵² adlı yazısında Hindistan'da karşılaştığı ve danslarıyla ünlü olan sinema sanatçısı Devika Rani ile olan sohbetinden söz eder. Devika Rani, ona Hint danslarından örnekler sergiler. Halide Edip, bu danslardan çok etkilenir. Yazısının bir yerinde yazar şöyle der:

“Bunları söylerken birdenbire onun süslü, güzel ve sun'i bir kukla değil, hakiki bir sanatkar olduğunu hissettim. Para ve şöret anladım ki onun için tamamen ikinci derecede kıymetli. Onca en büyük ideal sanatında temsil etmek istediği insaniyet parçasına can vermek, seyircilerine kendi heyecanını, güzellik telakkisini hakikatte telkin etmek. Hülasa bazılarımızın kelime ile kurmak istediği hayat binasını o vücudunun hareketleri ile ifade etmek istiyordu.”⁵³

Halide Edip, bu değerlendirmesinde önceki yazılarında da olduğu gibi “şıklık ve güzelliği” olumlu kadın tipine layık görmektedir. Ancak yine de bunun asıl amaç olmaması gerektiğini, dış güzelliğin değil, ideallerin öncelenmesinin daha doğru olduğunu yine vurgulamaktadır. Maddiyata ve paraya önem vermemeyi yine yüceltmektedir. Kadın dansçıyı edebiyatçılarla bir tutmakta, kadının dansı ile edebiyatı aynı işlevde görmektedir. Böylece edebiyat ve dansı güzel sanatların iki dalı olarak ele almaktadır. “Çingenelerin” dansını olumsuz bir yaklaşımla ele alan Halide Edip'in burada Hintli sinema sanatçısının dansını yüceltmesi ise onun ülkelere ve dönemlere göre değil, tiplere göre bir değerlendirme yapma anlayışının sonucudur. “Çingeneler” eğitimsiz, dolayısıyla “olumsuz kadını” temsil ederken, Hint dansçısı sanat eğitimi alan ve bunu en iyi şekilde temsil eden “olumlu kadın” tipini yansıtmaktadır. Halide Edip, bu kadın tipine güzelliği de süslenmeyi de şıklığı da yakıştırmaktadır. Oysa olumsuz kadın tiplerine bunları layık görmemektedir. Bu yaklaşımını da söz konusu özellikleri onların gösteriş, dış görünüşü yüceltmek, derinlikten yoksun oluşlarını gizlemek gibi amaçlarla yaptıkları iddiasına dayandırmaktadır.

Burada ilginç olan nokta diğer nokta ise dansı sergileyenin de izleyeninin de kadın oluşudur. Yazar, dans bağlamında kadının güzel sanatlarda söz sahibi olmasını istemektedir. “Kadın, güzel sanatlardan birini uygulayabilir veya birine izleyici olarak ilgi duyabilir.” demektedir.

Kadının Öncülük Rolü

Halide Edip *Çung Ling'in Lambası*⁵⁴ adlı yazısında yazısının başlığıyla “Alaaddin'in Lambası” arasında bir bağlantı kurar, “lamba”yı aydınlanmanın sembolü olarak ele alır ve Çin'de aydınlanmanın öncüsü olan ve ünü dünyaya yayılan aydınlardan, kadınlardan söz eder:

⁵⁰ Halide Edip, “Seke Seke Ben Geldim”, *Yedigün*, S: 285, 23 Ağustos 1938, s. 9

⁵¹ *Agm*, s. 9

⁵² Halide Edip, “Devika Rani”, *Yedigün*, S: 300, 6 I. Kanun 1938, s. 9

⁵³ *Agm*, s. 9

⁵⁴ “Çung Ling'in Lambası”, *Yedigün*, S: 333, 25 Temmuz 1939, s. 5

“Çin’in bu faydalı ve gayyur evladı arasında hariçte bugün ismi çok geçen iki sima vardır: 1- Madam Çiyan Kay Şek. Bu kadın, bugün yeni Çin’i idare eden büyük askerin karısıdır. İctimai hareketlerde, yani milletin sıhhat, tahsil ve tekamülü için yaratılan her teşekkülde bilfiil çalışır. Bundan başka da fikir hareketlerinin içine girmiş, Çin ideolojisini kavramış bir kafası vardır. Bu kadın ‘Çin harpten neler öğreniyor?’ unvanıyla yazdığı birkaç makalede bize ‘Yeni Hayat’ hareketinin esaslarını anlatıyor. Ona göre bu hareket, Çin’de en eski günlerden beri cari olan hayat görüşlerinden doğmuştur. Başlıca maksadı halkta hayatlarına maddi ve manevi intizam vermek kabiliyetini uyandırmaktır.”⁵⁵

Halide Edip, yazılarında bir oyundan, oyun kahramanından, gerçek kişilikten, bir kadın karakterden söz ederken onları sadece tanıtmaya amacı taşımaz. Bütün bunlardan hareketle aslında kendi düşüncelerini anlatır. Bu satırlarda da karşımıza bir kadın tipi çıkmaktadır: Devlette en üst düzeyde görevi olan, halkının sağlığı, eğitimi ve gelişmesi adına çalışan, her türlü sosyal kurumda görev alan, fikir hareketlerinde “öncü” olarak kendine yer bulan, kendi ülkesinin ideolojisini iyi kavramış “girişimci, sosyal, aydın kadın” tipidir bu. Bu özelliklerin çoğunu yazarın kendisi de taşır. Okurlarına böyle bir kadını, “aydın kadın” tipini Çin’deki bir örneğiyle tekrar yansıtmak istemiştir. Çünkü o, kadını yeniliğin “öncü”sü, değişimin “motor gücü” olarak görmek istemektedir.

Flört

Halide Edip, *Romeo ve Julyet Münasebetiyle*⁵⁶ adlı yazısında “Romeo ve Julyet” oyunuyla “Leyla ile Mecnun” hikâyesi arasında paralellik kurar. Bu bağlamda “flört” konusunu da ele alır. Yazar söz konusu yazısında şöyle der:

“Eski aşk hikâyelerinde kızların yaşı on dört, erkeklerin yirmiden aşağı olurdu. *Romeo-Julyet garpta, Leyla-Mecnun şarkta bu çocuk aşk hikâyelerinin iki şaheseridir. Fakat bu ilk gençlik çağında sevişme yalnız eski zamanda olduğunu sanmak doğru değildir. İdrak ettiğimiz ‘ahir zaman’da dahi gençler sevişiyor*⁵⁷, hem de on dört yaşından da daha erken başlamak şartıyla. Fakat birbirlerini görebilmek için ip merdivenle şato pencerelerine tırmanmak, balkonlara atlamak, kafes altlarında dolaşmak, sütinelere rüşvet vermek gibi zorluklar yok. Mahalleleri civarında herhangi köşe başında buluşurlar, şu sokak benim, bu sokak benim, İstanbul’da el ele, Avrupa’da çok moda olan çifte bisikletle, hususi otomobil hatta tayyare içinde dolaşıp duruyorlar. Hele sinemalarda ışıklar söndüğü zaman birbirlerinin elini istedikleri kadar tutuyorlar, birbirlerinin kulağına istedikleri memnu⁵⁸ lakırdıyı fısıldıyorlar.”⁵⁹

Yazar bu satırlardan sonra “Romeo ile Julyet” oyununun ülkemizdeki bir temsilinden söz açar. Oyunu canlandıran kahramanların performanslarını değerlendirir. Konumuza dönecek olursak yazar burada “flört”ü ele almaktadır. Bu bağlamda o, flörtlere karşı çıkmamaktadır. Ancak flörtle ilgili kimi çekincelerini dile getirmektedir. Bu çekincelerin ipucunu veren üç söz vardır metinde: “çok erken”, “çocuk aşkı” ve “memnu”.

⁵⁵ Agm, s. 5

⁵⁶ Halide Edip, “Romeo ve Julyet Münasebetiyle”, *Yedigün*, S: 345, 17 I. Teşrin 1939, s. 8

⁵⁷ Halide Edip’in bu yazısında “sevişmek” sözcüğünü “birbirini sevmek ve flört etmek” anlamlarında kullandığı anlaşılmaktadır.

⁵⁸ “memnu” sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun İnternette yayımlanan sözlüğünde “yasak” anlamıyla karşılanmıştır.

⁵⁹ Halide Edip, *agm*, s. 8

Yazarın ilk çekincesi, flörtün başlama “yaş”ıyla ilgilidir. Yazar, günümüzde flörtün “çok erken” yaşlarda başladığını söylemektedir. Ayrıca “Romeo ile Julyet” ve “Leyla ile Mecnun”un aşklarını “çocuk aşkı” olarak değerlendirmektedir. Bu ifade “yaş”la ilgili çekince daha belirgin olarak hissedilmektedir.

Yazar diğer çekincesini ise “memnu” kelimesiyle ifade etmektedir. Bu sözcüğü tercih etmesinden yazarın, flörtün sınırlarıyla ilgili endişelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. En azından yazar, bu konuda toplumun duyduğu kimi endişeleri paylaştığını sezdirmektedir. Öyleyse Halide Edip’in, flörte belirli sınırlar içinde kalmak şartıyla onay verdiği söylenebilir.

Metnin satır aralarında bir nokta daha vurgulanır: Flörtün rahatça yaşandığı mekânlardan biri de İstanbul’dur. Yazar burada Türk toplumunun “flört” kavramına alıştığını hissettirmektedir. Çünkü “çocuk” yaştaki bu “sevgililer” İstanbul’da el ele rahatlıkla dolaşabilmektedirler. Yazarın İstanbul’dan sonra Avrupa’dan söz etmesi ise flört konusunda iki topluma arasında pek bir farkın kalmadığını vurgulamak olsa gerektir.

Bu satırlarda dikkati çeken bir başka özellik ise “bisiklet, özel otomobil, uçak” gibi araçlar ile “sinemalar” gibi mekânlardır. Bu yazı 1939’da kaleme alınmıştır. O yıllarda sinemaya giden, bisiklete binen, özel otomobilleriyle dolaşan hatta uçakla seyahat edebilenler toplumun üst kesimleridir. Yani toplumsal yaşamda “flört”, önce toplumun üst kesiminde başlamıştır. Dolayısıyla yazar bize bu yazısında flörtle ilgili sosyolojik veriler de sunmaktadır.

Sonuç:

Halide Edip, *Yedigün* dergisindeki yazılarında algıda seçicilik yaparak gözlemlediği kadınlardan hareketle kendi düşüncelerini aktarmıştır. Geleneksel kadın tipini sorgulamış, birey olabilme yetisine sahip aydın/idealist kadın tipini öne çıkarmıştır. “Okumayı, araştırmayı, sorgulamayı, millî değerlere duyarlı olmayı hatta millî konuları incelemeyi” ideal kadının özellikleri arasında saymıştır. Kendi şahsında da “aydın kadın” tipini somutlaştırmıştır. “İdeal kadın” tipine uymayan kadınları ağır şekilde eleştirmiştir. Güzelliğinden başka sermayesi olmayan, taklitçi, moda aşırı düşkün, sadece şöhreti ve dış görünüşü önemseyen “aptal/süs bebek” kadın tipi yerine, millî konulara duyarlı olan “zaman adamı” tipini öne çıkarmıştır.

Halide Edip, kaba güce karşı çıkmış ve kadını akla, maneviyata, ilkelere, ülkülere dayalı yüce değerlerin öncüsü olarak betimlemiştir. Kadını yeniliğin ve değişimin ateşleyici gücü olarak görmüş, göstermiştir. Kadınların toplumsal yaşamın her alanında görünür olmasını, devletin bütün kurumlarında var olmayı hedeflemesini ve erkeklere bile sözünü dinletir konuma yükselmesini istemiştir. Bu yaklaşımıyla feminizm anlayışı hakkında da ipuçları vermiştir. Liberal feminizme yakın durmuş, kadının kamusal alanda erkeklerle iç içe ve bir arada olmasını savunmuştur. Cumhuriyet Dönemi’nde yetişen eğitimli, meslek sahibi, birey olabilmiş, eşyle eşit olan kadın tipini yüceltmıştır.

Halide Edip, kadının eğitime önem vermiş; Batı tarzı bir eğitimi benimsemiş; köylü kadınlarının da eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Modernleşmenin kadın üzerinden gerçekleşeceğine inanmıştır. Toplumun mutlu yarınlarını inşa edecek yeni nesillerin de idealist/aydın kadınlar tarafından yetiştirileceğini öngörmüştür. Ayrıca karma eğitimden yana olmuştur.

Halide Edip, kadının giyinme tercihlerini ve makyaj yapmasını bireysel bir tercih olarak görmüş; bu konuda ölçü olarak yalnızca estetiği önermiştir.

Halide Edip, dinlere ve inançlara saygı duymakla birlikte din ve inanç eksenli kimi uygulamaların kültürel etkilerle biçimlendiğini düşünmüştür. Arap kültürünün etkisiyle şekillendiğine inandığı uygulamalara soğuk bakmıştır. Türk kültürünü önceleyen, Batılı yaşam biçimini benimseyen ama Müslüman olan kadın tipini resmetmiştir.

Halide Edip, kadının eşine sadık olması gerektiğini savunmuştur. Anneliğin yüce bir değer olduğunu belirtmekle birlikte kadınların çocuk doğurma makinesi gibi görülmesinin yanlış olduğunu söylemiştir. Flört konusunda olumsuz bir tutum takınmamış ancak flörtün başlayacağı yaş ile varacağı nokta ile ilgili çekincelerini dile getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Halide Edip, “Harabeler Arasında”, *Yedigün*, S:169, 3 Haziran 1936, s. 8, 24
- Halide Edip, “Kertenkelelerle Muharebe”, *Yedigün*, S: 210, 17 Mart 1937, s. 9
- Halide Edip, “Bir Yaşıma Daha Girdim”, *Yedigün*, S: 211, 24 Mart 1937, s. 4
- Halide Edip, “Zaman Adamı... Zamane Adamı...”, *Yedigün*, S: 213, 7 Nisan 1937, s. 6
- Halide Edip, “Zoika’nın Apartmanı”, *Yedigün*, S: 218, 12 Mayıs 1937, s. 9, 25, s. 9, 25
- Halide Edip, “Topkapı Numune Bağları Yolunda Çingeneler”, *Yedigün*, S: 224, 23 Haziran 1937, s. 6, 26
- Halide Edip, “Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar”, *Yedigün*, S: 225, 30 Haziran 1937, s. 6, 25
- Halide Edip, “Haspaya Yaraşır”, *Yedigün*, S: 234, 1 Eylül 1937, s. 4
- Halide Edip, “Sergide Üç Millet Binası”, *Yedigün*, S: 235, 8 Eylül 1937, s. 12-13
- Halide Edip, “Yuvarlak Masa Şövalyeleri”, *Yedigün*, S: 252, 5 II. Kanun 1938, s. 9, 26
- Halide Edip, “Genç Yazıcılara Dair-2”, *Yedigün*, S: 259, 22 Şubat 1938, s. 9, 26
- Halide Edip, “Paraya Dair”, *Yedigün*, S: 260, 1 Mart 1938, s. 13
- Halide Edip, “Elektra Piyesi”, *Yedigün*, S: 261, 8 Mart 1938, s. 9, 24
- Halide Edip, “Seke Seke ben Geldim”, *Yedigün*, S: 285, 23 Ağustos 1938, s. 9, 24
- Halide Edip, “Yuvarlanan Kırklar”, *Yedigün*, S: 287, 6 Eylül 1938, s. 9
- Halide Edip, “Balalayka Çalan Adamın Sergüzeşti”, *Yedigün*, S: 290, 23 Ağustos 1938, s. 4, 26.
- Halide Edip, “Devika Rani”, *Yedigün*, S: 300, 6 I. Kanun 1938, s. 9, 24
- Halide Edip, “Çung Ling’in Lambası”, *Yedigün*, S: 333, 25 Temmuz 1939, s. 5
- Halide Edip, “Romeo ve Julyet Münasebetiyle”, *Yedigün*, S: 345, 17 I. Teşrin 1939, s. 8.